

шифр роботи: « Агроцентр К»

КОНКУРСНА РОБОТА НА ТЕМУ:
**«Фінансова криза підприємства аграрної сфери:
причини виникнення та шляхи подолання»**

2021

Анотація

Спалах коронавірусної хвороби 2019 року виявив багато проблем у функціонуванні підприємств аграрного бізнесу. Введення жорстокого карантину та, в подальшому, переведення підприємств на дистанційну та змішану форми роботи, зниження попиту на продукцію – все це негативно вплинуло на їх фінансово-економічні показники. Деякі підприємства не витримали та або збанкрутували, або опинилися на межі банкрутства. Тому особливо актуальною науково-практичною проблемою на сьогодні є виявлення фінансової кризи та визначення шляхів її подолання чи пом'якшення наслідків на аграрних підприємствах. Вчасна комплексна діагностика фінансового стану підприємства дозволить на ранніх етапах виявити причини та розробити адекватні заходи щодо подолання фінансової кризи.

Конкурсна робота присвячена поглибленню теоретичних засад щодо визначення витоків фінансової кризи, розробки дієвого інструментарію виявлення її перебігу у зв'язку «причина-наслідки» та вибору і застосуванню адекватних антикризових заходів. У роботі розкрито взаємозв'язок між погіршенням показників платоспроможності, ліквідності, прибутковості, фінансової стійкості підприємства та умов розгортання фінансової кризи. Це є важливим для реалізації системного підходу щодо виявлення на найбільш ранньому періоді загрози фінансової кризи та відповідно застосування менш затратних заходів її подолання. Така система ранньої діагностики необхідна як для контролю за фінансовим станом підприємства у відносно стабільний період його функціонування, так і у нестабільній/кризовій ситуації. У останньому випадку вона виконує роль свого роду «сигнальної системи», що діагностує загрозу банкрутства та забезпечує вибір певних заходів антикризового управління.

Мета роботи - дослідження економічної сутності фінансової кризи на підприємстві, здійснення внутрішнього фінансового аналізу; визначення методу виходу з фінансової кризи підприємства.

При написанні конкурсної роботи були використані загальнонаукові та специфічні методи дослідження, а саме: методи фінансового аналізу, синтезу, порівняння, економіко-статистичні методи, системний підхід.

Конкурсна робота складається: анотація, вступ, 1, 2, 3 розділи, висновки, список використаних джерел, додатки.

ЗМІСТ

ВСТУП		5
РОЗДІЛ 1	ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРИЧИН ВИНИКНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ ПІДПРИЄМСТВА	7
1.1	Поняття фінансової кризи та особливості її прояву на підприємствах аграрної сфери	7
1.2	Можливість банкрутства аграрного підприємства як наслідок фінансової кризи	10
1.3	Формування механізму антикризового управління на підприємстві	12
РОЗДІЛ 2	КОМПЛЕКСНА ДІАГНОСТИКА ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ ТОВ «АГРОЦЕНТР К»	15
2.1	Аналіз фінансового стану агропідприємства	15
2.2	Діагностика банкрутства ТОВ «АГРОЦЕНТР К»	17
РОЗДІЛ 3	ЗАСОБИ ВИЯВЛЕННЯ ТА ІНСТРУМЕНТАРІЙ НЕЙТРАЛІЗАЦІЇ НАСЛІДКІВ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА	21
3.1	Виявлення фінансової кризи на аграрному підприємстві	21
	Застосування превентивних та санаційних заходів для	24
3.2	подолання фінансової кризи та нейтралізації її наслідків на підприємствах аграрної сфери	
ВИСНОВКИ		28
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ		30
ДОДАТКИ		33

ВСТУП

Спалах коронавірусної хвороби 2019 року виявив багато проблем у функціонуванні підприємств аграрного бізнесу. Введення жорстокого карантину та, в подальшому, переведення підприємств на дистанційну та змішану форми роботи, зниження попиту на продукцію – все це негативно вплинуло на їх фінансово-економічні показники. Деякі підприємства не витримали та або збанкрутували, або опинилися на межі банкрутства. Тому особливо актуальною науково-практичною проблемою на сьогодні є виявлення витоків фінансової кризи та визначення шляхів її подолання чи пом'якшення/нейтралізація наслідків на аграрних підприємствах. Вчасна комплексна діагностика фінансового стану будь-якого підприємства дозволить на ранніх етапах виявити причини та розробити адекватні заходи щодо подолання фінансової кризи. Підприємства аграрної сфери є головною ланкою забезпечення продовольчої безпеки країни, тому особлива увага наукової спільноти та практичного менеджменту має приділятися своєчасному виявленню зародження фінансової кризи аграрного підприємства та впровадження адекватних ситуації заходів.

Конкурсна робота присвячена поглибленню теоретичних засад щодо визначення витоків фінансової кризи, розробки дієвого інструментарію виявлення її перебігу у зв'язку «причина-наслідки» та вибору і застосуванню адекватних антикризових заходів. У роботі розкрито взаємозв'язок між погіршенням показників платоспроможності, ліквідності, прибутковості, фінансової стійкості підприємства та умов розгортання фінансової кризи на прикладі аграрного підприємства Агроцентр-К. Це є важливим для реалізації системного підходу щодо виявлення на найбільш ранньому періоді загрози фінансової кризи та відповідно застосування менш затратних заходів її подолання. Така система ранньої діагностики необхідна як для контролю за фінансовим станом підприємства у відносно стабільний період його функціонування, так і у нестабільній/кризовій ситуації. У останньому випадку вона виконує роль свого роду «сигнальної системи», що діагностує загрозу банкрутства та забезпечує вибір певних заходів антикризового управління.

Проблеми та шляхи подолання фінансової кризи досліджували у наукових роботах вчені-економісти В. Пасічник [11], О. Кириленко [14], А. Мельник [16], С. Мочерний [17], С. Юрій [28] та інші.

Мета роботи - дослідження економічної сутності фінансової кризи підприємства, її проявів в аграрному бізнесі та визначення інструментарію нейтралізації наслідків. Для досягнення окресленої мети поставлено такі завдання:

- визначити сутність поняття «фінансова криза» та особливості її прояву на аграрному підприємстві;
- розглянути методи виходу з фінансової кризи;
- дослідити фінансовий стан агропідприємства;
- провести оцінку ймовірності банкрутства агропідприємства;
- визначити можливі шляхи виходу аграрного підприємства з фінансової кризи;
- окреслити засоби виявлення та інструментарій нейтралізації наслідків фінансової кризи аграрного підприємства.

Об'єктом дослідження є фінансова діяльність агропідприємств.

Предметом дослідження є теоретичні і практичні засади виведення підприємства з кризи та відновлення його платоспроможності на прикладі АВ ТОВ «АГРОЦЕНТР К».

Наукова новизна результатів полягає у виявленні особливостей прояву фінансової кризи аграрного підприємства в сучасних умовах та розроблення практичних рекомендацій щодо її недопущення.

Практична цінність роботи полягає у можливості використання її результатів не лише в аграрному секторі, а й на підприємствах харчової промисловості, що підтверджується відповідною довідкою.

Результати роботи представлено на XI Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Забезпечення сталого розвитку аграрного сектору економіки: проблеми, пріоритети, перспективи» (29-30 жовтня 2020 р.) у доповіді «Ідентифікація параметрів фінансової кризи в аграрному підприємстві» і опубліковано у збірнику матеріалів конференції.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРИЧИН ВИНИКНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Поняття фінансової кризи та особливості її прояву на підприємствах аграрної сфери

Забезпечення стабільного функціонування будь-якого підприємства залежить від ідентифікації можливих причин його порушення, врахування ймовірності їх виникнення та, за необхідності, усунення небажаного впливу різних несприятливих чинників. Важливо якомога раніше виявити/ідентифікувати причини дисфункцій, адже, як відомо, ліквідація наслідків фінансової кризи у більшості випадків є більш складним і витратним процесом, аніж своєчасне її попередження.

Дослідження сутності та особливостей поняття «криза» показало, що це одна із найскладніших категорій, яка інтерпретується по-різному, що залежить від сфери прикладання, адже використовується «у різних наукових областях (як медичний термін, політичний, економічний тощо)» [20]. Тому безвідносно до прикметника, що уточнює її вид, поняття «криза» не несе чітко визначеного змістовного навантаження, водночас, характеризує певне несприятливе явище.

Відношення до кризових явищ в економіці зазнало докорінних змін впродовж останніх трьох століть. Період заперечення існування кризи при капіталізмі (відомими представниками такого підходу є Дж. С. Мішель, Д. Рікар-до, Ж.-Б. Сей) змінився підкресленням її випадкового характеру (дослідження Р. Робертуса, Ж.-Ш. Сімонді) [13; 27]. Витоки теорії економічної кризи знаходяться у роботах К. Маркса, М. Кондратьєва, М. Туган-Барановського, які показали тісний взаємний зв'язок кризових явищ «з кон'юнктурними коливаннями попиту та пропозиції, обсягу виробництва, доходу, стану економіки в цілому, природними циклами» [16; 14; 25].

Дж. М. Кейнс доводив, що при капіталізмі економічні кризи є неминучими, вони породжуються власне природою ринкових відносин, однак негативні наслідки кризи можливо і необхідно згладжувати. Інший підхід домінував у літературі

радянського періоду, де висвітлювалась «природа кризи як характерна риса капіталістичного способу виробництва», відтак при соціалізмі її існування неможливе. Подальший перебіг подій не підтвердив це твердження.

Глибокі кризові потрясіння кінця ХХ століття спонукали до формування нових підходів щодо теорії криз, які відображені у роботах А. Богданова, Ю. Осипова, Н. Тома та інших вчених-економістів [11; 17; 24]. Вчені доводили, що періодичне виникнення кризи є закономірним явищем у розвитку економічної системи, як і будь-якої іншої.

Слід констатувати, що і на сьогодні немає єдиного загальновизнаного підходу до визначення суті кризи щодо розвитку соціально-економічної системи. Узагальнюючи сучасні погляди дослідників щодо тлумачення «криза», можна виділити такі підходи:

1. Практичний: криза є випадковим явищем, воно виникає в результаті несприятливих факторів (шоків, обставин тощо).

2. Макроекономічний: криза є одночасно випадковим і закономірним явищем, причому прояв цих властивостей залежить від обставин та врахування закономірностей функціонування економічної системи. При цьому, на думку вчених, кожна «велика» криза неоднорідна, а охоплює «сукупність численних дрібних кризових проявів» [20].

3. Мікроекономічний: криза – явище, що відображає певні закономірності розвитку, тобто віддзеркалює коливний характер розвитку економіки, отже після прогресу неминучим є регрес і навпаки (за певних умов). Прихильники такого підходу вважають кризу об'єктивною реальністю в діяльності будь-якого підприємства і, що важливо, вона піддається управлінню. Тим самим існує можливість прогнозування кризових явищ та розробки дієвого механізму нейтралізації їх негативної дії, а також розробки системи антикризових заходів, які в майбутньому будуть попереджувати/пом'якшувати розвиток кризи на підприємстві.

Таким чином, вчені стверджують, що будь-яка криза, якщо вона не є фатальною, містить антикризову складову.

Вченими розроблена детальна типологія різних кризових станів. Фінансова криза вважається окремим різновидом економічної кризи. Враховуючи це, можна виокремити ряд класифікаційних ознак фінансової кризи.

Сучасні дослідження фінансових аспектів діяльності підприємств свідчать, що головними причинами виникнення фінансової кризи на підприємстві є, по-перше, неефективне управління і, по-друге, прорахунки/помилки при формуванні капіталу. Виокремлення останньої причини у сучасній фінансовій науці є наслідком поширення «концепції максимізації вартості корпоративних прав (доходів власників) підприємства» [10; 17; 22; 26]. Вона започаткована в США у 1980-х роках і доводить положення, що ефективність фінансової діяльності підприємства значною мірою залежить, як від ефективного управління капіталом, так і від професійного менеджменту, відтак - ринкового статусу підприємства.

Важливим аспектом є виявлення підходів щодо впливу на причини кризових явищ, що дозволить адекватно реагувати на небажані зміни на мікрорівні – рівні підприємства. Розуміння сутності та механізму виникнення фінансової кризи є невід'ємною складовою сучасних антикризових заходів і потребує врахування стадії життєвого циклу підприємства. Розвиток кожного підприємства відбувається циклічно, охоплюючи такі етапи/фази: «етапи росту: виникнення, становлення, піднесення (найвища точка розвитку); етапи спаду: економічний спад, банкрутство та ліквідація» [4, с. 112].

На кожній стадії розвитку підприємство досягає певних параметрів, що характеризують умови його функціонування, серед яких - поточний стан та перспективи розвитку. Американські вчені виявили закономірність підйомів та спадів в діяльності підприємства. Така закономірність проявляється, «по-перше, у періодичному виникненні кризових ситуацій на всіх стадіях життєвого циклу підприємства, і, по-друге, у математично визначеній для малих та середніх підприємств тривалості фаз спаду та піднесення. Так, фаза підйому в середньому триває 3 роки, а фаза спаду – 2,8 роки» [19, с. 29].

Особливості прояву фінансової кризи на підприємствах аграрної сфери обумовлюються як загальними закономірностями розгортання кризи, так і

специфікою саме аграрного бізнесу. До специфічних ознак саме аграрного бізнесу відносяться: сезонність виробництва, залежність виробництва від погодних умов (рослинництво відкритого ґрунту), нерівномірність потреби у фінансових ресурсах для організації виробничого процесу, потреба у кредитних ресурсах та інші. Зазначені галузеві особливості аграрних підприємств значною мірою ускладнюють процес протікання кризового стану та виходу з нього.

За відсутності адекватних превентивних/антикризових заходів (протидії) фінансова криза здатна бурхливо наростати (етап активного розвитку фінансової кризи за стадіями - зародження, наростання, розгортання, настання), тривалий час не переходячи у фази заспокоєння, усунення.

1.2. Можливість банкрутства аграрного підприємства як наслідок фінансової кризи

Банкрутство суб'єкта господарювання – явище, яке все частіше зустрічається у реальному житті, та сприймається як негативне явище. Як правило, банкрутство пов'язане із скороченням виробництва, втратою капіталів, робочих місць, відтак, посилює, як економічні проблеми, так і можливі соціальні конфлікти. Проте, з іншого боку, банкрутство сприяє пришвидшенню процесів «відбору» найбільш конкурентоздатних, мобільних, адаптивних та фінансово стійких суб'єктів господарювання. Усунення з ринку неконкурентоспроможних підприємств, які виробляють продукцію, що не користується попитом, отже неналежної якості та асортименту, та не можуть швидко реагувати на зміни конкурентного ринку. Таким чином, існування інституту «банкрутства» є суперечливим з позиції неоднозначної його ролі у суспільстві та потребує оцінки у аспекті функціонування фінансової системи країни загалом та суб'єктів аграрного бізнесу зокрема.

У світовій практиці, незважаючи на особливості інституційного середовища кожної країни, у переважній більшості з них існує загальний підхід; банкрут – це підприємство, яке тривалий період не може розрахуватися за своїми

зобов'язаннями, тобто є неплатоспроможним. Згідно Кодексу України з процедур банкрутства, «банкрутство - визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедури санації та реструктуризації і погасити встановлені у визначеному порядку грошові вимоги кредиторів інакше, ніж через застосування ліквідаційної процедури» [18]. Порушення справи про банкрутство відбувається за письмовою заявою до господарського суду як боржника, так і кредитора [18].

Можливість боржника оголошувати себе банкрутом застосовується і у світовій практиці. Такий підхід дозволяє підприємству мобілізувати можливості для затвердження санаційної програми і реалізації заходів щодо відновлення власної платоспроможності. Законодавчим підґрунтям здійснення досудової санації є: Кодекс України з процедур банкрутства (2019 р.), постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку погодження умов і порядку проведення санації державних підприємств до відкриття провадження у справі про банкрутство за рахунок небюджетних джерел фінансування» від 30 січня 2013 р. №38 та інші нормативно-правові документи.

Функції державного органу антикризового управління до 2012 року виконував Державний департамент з питань банкрутства при Міністерстві економіки. На регіональному рівні функціонували створені сектори з питань банкрутства, підпорядковані Головним управлінням економіки облдержадміністрацій. До їх компетенції відносилося надання послуг по процедурі банкрутства, системний аналіз причин неплатоспроможності підприємств, оперативний пошук шляхів їх фінансового оздоровлення. З 2012 року утворено Департамент з питань банкрутства (далі - ДПБ) при Міністерстві юстиції України, що реалізує державну політику з питань банкрутства.

Науковий пошук тлумачення поняття «криза» та пов'язане з нею (як наслідок певної її стадії) банкрутство потребує пильної уваги у практичній площині. Адже необхідною є реалізація такої державної політики у цьому аспекті, що сприятиме успішній роботі підприємств агросфери, запобіганню їх банкрутства внаслідок причин, які не залежать від дій самого підприємства.

Це важливо, адже банкрутство агропідприємства – це велика соціальна проблема, яка крім того тісно пов'язана з продовольчою безпекою. Тому суд (господарський), як правило, призначає проведення глибокого аналізу фінансового стану підприємства (боржника). І вже після такого аналізу можливе прийняття обґрунтованого/зваженого рішення про застосування певних заходів (санації чи умов ліквідації).

У зв'язку з прийняттям «Кодексу України з процедур банкрутства» (далі – Кодекс) в 2019 році, Закон України «Про банкрутство», який тривалий час діяв в Україні, втратив чинність. Оновлений нормативно-правовий механізм банкрутства і санації підприємств в Україні, як у цілому, так і стосовно агропідприємств, поступово змінювався і на сьогодні має доволі прогресивний характер з огляду на практики зарубіжних країн (з розвиненою ринковою економікою). У Кодексі зазначено, що він «встановлює умови та порядок відновлення платоспроможності боржника - юридичної особи або визнання його банкрутом з метою задоволення вимог кредиторів, а також відновлення платоспроможності фізичної особи» [18]. Тобто, Кодекс окреслює механізми захисту прав кредиторів і водночас передбачає процедуру санації підприємства-боржника в процесі реалізації справи банкрутства.

1.3. Формування механізму антикризового управління на підприємстві

Управління фінансами аграрного підприємства передбачає поєднання якісного і кількісного підходів, серед яких фінансовому аналізу та поточному і перспективному плануванню має приділятися першочергова увага. Фінансовий аналіз дозволяє надати інструмент для менеджменту, що висвітлює проблемні аспекти фінансової діяльності агропідприємства і сформувати механізм превентивних дій щодо недопущення виникнення кризи по вині прорахунків в управлінській діяльності. Мова йде про суб'єктивні внутрішні фактори.

В умовах дії несприятливих зовнішніх (екзогенних) факторів важливо задіяти механізми/процедури формування стратегії «виживання» агропідприємства. У

цьому випадку основна мета ефективного менеджменту - формування таких механізмів, які не допустять до втрати власного капіталу. Такими механізмами на практиці є система превентивних заходів щодо запобігання фінансовій кризі та поглибленню кризи чи окремих її проявів. У цьому аспекті важливим є формування і використання кількісних показників, які б ідентифікували передумови чи перші ознаки настання фінансової кризи на агропідприємстві.

Це можливо, адже, як стверджують дослідники, «Аналіз процесу спаду діяльності підприємства доводить, що між порогом фінансової кризи та настанням банкрутства існує певний проміжок часу. В період від моменту фіксації кризи до настання банкрутства підприємство може відновити фінансову рівновагу при кваліфікованому вирішенні цієї проблеми» [21, с. 29]. Отже, саме існування певного «лагу запізнення» дозволяє здійснити низку превентивних чи інших заходів щодо пом'якшення ситуації, формування антикризових механізмів/заходів чи використання певних інструментів. Крім того, важливо більш поглиблено здійснити аналіз фінансового стану підприємства, що слугуватиме більш адекватній реакції/діям щодо його покращення.

У процесі виробничої та інших видів діяльності агропідприємства імовірність настання фінансової кризи може зростати під дією зовнішніх та внутрішніх факторів (екзогенних і ендогенних). Ці фактори слід ретельно вивчати, здійснювати їх моніторинг, що дозволить знайти більш сприятливе та ефективне рішення у процесі фінансового оздоровлення агропідприємства. Адже слід зазначити, що у ряді сучасних досліджень використовується поняття «прихована криза» (нерозпізнаної негативна тенденція), як першої стадії розвитку фінансової кризи [1; 19; 21]. Саме тому, що підґрунтя такої кризи вже склалися у минулому, її наслідки можуть проявитися будь-коли у діяльності агропідприємства, особливо під час загострення несприятливих факторів, отже неочікуване настання банкрутства стане реальністю.

Таким чином, механізм запобігання чи пом'якшення фінансової кризи агропідприємства передбачає:

- системний та комплексний підхід до аналізу фінансового стану агропідприємства;
- моніторинг впливу ендогенних та екзогенних факторів на показники фінансового стану ;
- використання інструментів превентивної дії;
- встановлення на агропідприємстві відповідальної особи за здійснення вище окреслених заходів та її систематичне звітування на оперативних нарадах чи іншим способом перед керівництвом.

РОЗДІЛ 2. КОМПЛЕКСНА ДІАГНОСТИКА ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ ТОВ «АГРОЦЕНТР К»

2.1 Аналіз фінансового стану агропідприємства

Перш за все визначимося із понятійним апаратом. Фінансовий стан підприємства (далі - ФСП) – усталене поняття, сутність якого висвітлюється у підручниках та навчальних посібниках. Найбільш поширеним є визначення, за якого «фінансовий стан – це комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів», «сукупність виробничо-господарських факторів, які характеризуються системою показників забезпеченості, стану та ефективності використання фінансових ресурсів» [5]; «розуміють міру його забезпеченості необхідними фінансовими ресурсами для здійснення ефективної діяльності та своєчасного проведення грошових розрахунків за своїми зобов'язаннями» [7].

Наведені визначення свідчать, що ФСП (будь-якого, і аграрного зокрема) залежить від його успішної та ефективної діяльності (усіх її видів – операційної, інвестиційної, фінансової). Основна діяльність агропідприємства – вирощування та реалізація сільськогосподарської продукції. Відомо, що на фінансові результати діяльності суттєво впливають, за інших рівних умов, обсяги виробництва і реалізації продукції. Нижча собівартість продукції надаватиме переваги на ринку та сприятиме зростанню прибутку і рівня рентабельності, отже позитивно впливатиме на фінансовий стан агропідприємства.

Значна кількість факторів, що впливає як на виробничий процес аграрного підприємства, зберігання продукції, її переробку та реалізацію та особливості власне виробничого процесу формують як умови, так і забезпечення належного ФСП. Таким чином, оцінка ФСП об'єктивно здійснюється з використанням комплексного підходу у аспекті використання системи показників. Саме система

показників здатна всебічно, повно, комплексно оцінити ФСП і «сигналізувати» про певні загрози щодо можливості виникнення фінансової кризи (і у її прихованій формі).

Вчені і практики справедливо вважають, що показники оцінки ФСП мають бути, перш за все, інформативними, тобто надавати достовірну інформацію зацікавленим суб'єктам про фінансову надійність підприємства-потенційного партнера, відтак сприятимуть прийняттю рішення про збереження/продовження/встановлення партнерських відносин з даним агропідприємством. Серед таких партнерів агропідприємства можуть бути, як акціонери, так і банки, органи державної влади та місцевого самоврядування та інші. Тому й показники ФСП мають задовольняти як внутрішні потреби агропідприємства, так і зовнішніх партнерів – наявних і потенційних.

Серед внутрішніх потреб підприємства – це стабільний ФСП, однак він нерозривно пов'язаний і значною мірою визначається/формується «в процесі його взаємовідносин із постачальниками, покупцями, акціонерами, банками та іншими юридичними і фізичними особами» [8]. Аналіз та наступна оцінка ФСП є важливим і невід'ємним етапом процесу складання фінансового плану агропідприємства та прогнозу, включаючи і необхідність (за потреби) фінансового оздоровлення.

«Метою оцінки фінансового стану підприємства є пошук резервів його зміцнення та підвищення рентабельності виробництва як основи стабільної роботи підприємства і виконання ним зобов'язань перед бюджетом, банками, іншими організаціями» [11], а також - працівниками підприємства.

Таким чином, систематичний аналіз та оцінка потрібна для своєчасного виявлення та вжиття заходів щодо запобігання поширення негативних тенденцій у фінансовій діяльності підприємства, що сприятиме підвищенню ФСП. Результати фінансового аналізу представляють для менеджера надзвичайно важливу інформаційну базу, що охоплює основні, інформативні показники, які формують уяву про об'єктивну та точну «картину» ФСП (див. додаток А).

Проаналізувавши основні показники фінансового стану підприємства, можна зробити висновок, що протягом 2017 – 2020 рр. більшість показників АВ ТОВ «Агроцентр К» характеризувались тенденцією до зростання.

2.2. Діагностика банкрутства ТОВ «АГРОЦЕНТР К»

Імовірність фінансової кризи на аграрному підприємстві підвищується за виникнення об'єктивних і суб'єктивних факторів, посилення їх негативної дії. Серед них - зміни ринкової кон'юнктури, необхідність модернізації технологічного процесу, методів боротьби з хворобами, шкідниками, зміни організації агровиробництва, підвищення кваліфікації/навчання персоналу, інфляція, зміни аграрної політики, законодавства та інші.

Банкрутство агропідприємства має серйозні наслідки для його партнерів, фінансово-кредитних установ, інвесторів, а, враховуючи обмеженість місць для працевлаштування у сільській місцевості, для персоналу, зайнятих працівників. Такі обставини зумовлюють необхідність використання системи організаційно-економічних підходів, спроможних запобігти фінансовій кризі [6]. Особливо важливо використовувати інструментарій діагностики банкрутства (далі - ДБ) агропідприємства.

ДБ передбачає використання «сукупності методів фінансового аналізу для своєчасного розпізнавання симптомів фінансової кризи на підприємстві й оперативного реагування на неї на початкових стадіях з метою зменшення імовірності повної фінансової неспроможності суб'єктів господарювання» [11].

На основі узагальнення наукових досліджень основними принципами ДБ виявлено такі:

- поєднання кількісних та якісних критеріїв аналізу – «сигналів» потенційної загрози;
- врахування галузевих особливостей (відтак – особливостей відтворювального процесу, тривалості виробничого циклу та ін.) для визначення індикаторів кризи;

- використання передових підходів та методичного інструментарію для ДБ;
- достовірність інформації (формування достовірної інформаційної бази фінансового аналізу);
- комплексність (використання інтегрального підходу до оцінювання ФСП).

З використанням різних методик прогнозування банкрутства побудована універсальна дискримінантна модель [21]:

$$Z = 1,5 X_1 + 0,08 X_2 + 10 X_3 + 5 X_4 + 0,3 X_5 + 0,1 X_6, \quad (2.1)$$

де X_1 – грошовий потік/зобов'язання;

X_2 – валюта балансу/зобов'язання;

X_3 – чистий прибуток/валюта балансу;

X_4 – чистий прибуток/виручка від реалізації;

X_5 – виробничі запаси/виручка від реалізації;

X_6 – виручка від реалізації/валюта балансу.

Здобуті значення Z -показника дослідники пропонують інтерпретувати так [21]:

$Z > 2$ – підприємство фінансово стійке (банкрутство не загрожує);

$1 < Z < 2$ – порушення фінансової рівноваги (необхідним є перехід на антикризове управління);

$0 < Z < 1$ – загроза банкрутства (необхідність вжиття санаційних заходів);

$Z < 0$ – напівбанкрутство.

Проаналізуємо ймовірність банкрутства агропідприємства за узагальненою моделлю, що побудована на основі дискримінантної функції:

$$\begin{aligned} Z = & 1,5 \times 31478180736 + 0,08 \times 44321880736 + 10 \times 311666443218 + \\ & 5 \times 311666373999 + 0,3 \times 51552373999 + 0,1 \times 373999443218 = 5,85 + \\ & 0,44 + 7 + 4 + 0,03 + 0,08 = 17,4 \end{aligned}$$

Можна зробити висновок, що підприємство протягом останнього року є фінансово стійким, і йому не загрожує банкрутство, так як значення показника більше нормативу.

Також використаємо п'ятифакторну модель Альтмана для оцінки та аналізу фінансового стану підприємства та ймовірності його банкрутства.

Формула розрахунку п'ятифакторної моделі Е. Альтмана має вигляд [21]:

$$Z = 1,2x_1 + 1,4x_2 + 3,3x_3 + 0,6x_4 + 0,999x_5 \quad (2.2)$$

де x_1 – відношення власного оборотного капіталу до всього активів;

x_2 – відношення нерозподіленого прибутку до всього активів (ВА);

x_3 – відношення прибутку до виплати відсотків до ВА;

x_4 – відношення власного капіталу до зобов'язань;

x_5 – відношення чистого доходу до ВА.

Для того, щоб визначити ймовірність банкрутства здійснимо порівняння розрахованого індексу із критичними значеннями (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Шкала для визначення ФСП (за моделлю Е. Альтмана)

Розрахункові значення (діапазон) критерію (індексу)	Ймовірність банкрутства
1,8	Дуже висока
1,81-2,6	Висока
2,61-2,9	Низька
2,91-3,0	Дуже низька

За формулою розрахунку моделі Е. Альтмана спрогнозуємо можливість банкрутства АВ ТОВ «Агроцентр-К».

Розрахуємо відповідні значення:

1. $x_1 = (276779 - 80736) / 443218 = 0,44;$

2. $x_2 = 21551443218 = 0,04;$

3. $x_3 = 21555443218 = 0,048;$

4. $x_4 = 325202(37280 + 80736) = 2,8;$

5. $x_5 = 276702443218 = 0,6.$

Отже, $Z = 1,2 * 0,44 + 1,4 * 0,04 + 3,3 * 0,05 + 0,6 * 2,8 + 0,999 * 0,6 = 3,86$.

Робимо висновок, що на АВ ТОВ «Агроцентр К» дуже низька ймовірність банкрутства підприємства.

Третьою моделлю розрахунку можливості банкрутства підприємства обираємо модель Р. Ліса (1972 рік).

Формулою цієї моделі є [21]:

$$Z = 0,063X_1 + 0,092X_2 + 0,057X_3 + 0,001X_4, \quad (2.3)$$

де X_1 – відношення оборотного капіталу до ВА;

X_2 – відношення прибутку від реалізації до ВА;

X_3 – відношення нерозподіленого прибутку до ВА;

X_4 – відношення власного капіталу до позичкового капіталу.

Якщо значення $Z < 0,037$ – висока ймовірність банкрутства; $Z = 0,037$ – граничне значення; $Z > 0,037$ – низька ймовірність банкрутства.

$$\begin{aligned} Z &= 0,063 \times 276779443218 + 0,092 \times 116881443218 + 0,057 \times 320829443218 \\ &\quad + 0,001 \times 325202443218 \\ &= 0,063 \times 0,624 + 0,092 \times 0,264 + 0,057 \times 0,724 + 0,001 \times 0,734 \\ &= 0,039 + 0,024 + 0,041 + 0,0007 = 0,1047 \end{aligned}$$

Отже, на підприємстві ТОВ «Агроцентр К» низька ймовірність банкрутства.

РОЗДІЛ 3. ЗАСОБИ ВИЯВЛЕННЯ ТА ІНСТРУМЕНТАРІЙ НЕЙТРАЛІЗАЦІЇ НАСЛІДКІВ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Виявлення фінансової кризи на аграрному підприємстві

Виявлення фінансової кризи на аграрному підприємстві потребує оцінки набору параметрів її ідентифікації, що має здійснюватися шляхом побудови алгоритму процесу діагностики. Підвищені вимоги до точності та достовірності цього процесу та результатів потребує «формування інформативних критеріїв описування окремих видів кризових явищ, які виступають стадіями одного інтегрованого явища – фінансової кризи» [22]. Набір адекватного інструментарію антикризового управління буде залежати від швидкості, з якою розвиваються кризові явища та їх глибини. Вагомого значення набуває оперативність розробки програми антикризових заходів.

Особливого значення набувають заходи щодо «ідентифікації параметрів фінансової кризи - дослідження фінансово-господарської діяльності на предмет ранніх ознак та масштабів кризового розвитку з метою вироблення адекватної антикризової політики» [20]. До таких параметрів, які характеризують оціночні параметри фінансової кризи належать:

- стадія та фаза (глибина кризи);
- швидкість розвитку (часові параметри).

Також на кожній стадії фінансової кризи необхідно керуватися значеннями таких показників, як:

- сила впливу на діяльність підприємства;
- тривалість (часові параметри).

Сила впливу – ідентифікується різноманітністю негативних економічних змін, так званих «деформацій».

Тривалість у часі характеризує стійкість кризи впродовж певного проміжку часу. Вона визначається загальним часом, впродовж якого здійснюється перебіг кризи, зокрема - період її впливу на функціонування агропідприємства загалом.

Неоднорідність і багатоплановість стосовно розвитку фінансової кризи за стадіями визначає залежність величини цього показника від тривалості кожної з них та обумовлює тісний взаємозв'язок фінансового потенціалу агропідприємства з його спроможністю певний час витримувати вплив негативних факторів.

Розглянуті показники мають бути обов'язково врахованими при прийнятті управлінських рішень за несприятливих умов розгортання фінансової кризи.

Для належної оцінки глибини фінансової кризи для розпізнавання несприятливих/негативних факторів необхідним стає проведення розрахунків. Вони дозволяють встановити взаємозв'язки та залежності між економічними процесами, адже розвиток усіх критеріїв проходить паралельно, проте має різну швидкість.

Слід враховувати притаманну перебігу кризи властивість, яка полягає у тому, що, як правило, розвиток негативних проявів кризи на кількох послідовних рівнях/стадіях відбувається одночасно. Для отримання всебічної і повної ідентифікації глибини кризи дослідники пропонують розбивати перебіг кризи у часі, зокрема розрізняти її на трьох рівнях: вже досягнутому, розвинутому та початковому.

Досягнутий рівень характеризується виконанням певних умов, які трансформуються в середовищі, що формується після початкового рівня кризового процесу. Глибина розвитку фінансової кризи загалом залежить від ступеня розгортання кризи. Тому для ідентифікації розвитку фінансової кризи необхідно використовувати наступну класифікацію етапів. Кожному з визначених етапів відповідає певний тип ФСП.

На етапі активного розвитку фінансової кризи ми пропонуємо застосовувати таку класифікацію (табл. 3.1).

Найбільш гострою є четверта фаза, яка, власне, і є фазою зародження банкрутства аграрного підприємства. Низький рівень ліквідності активів не дозволяє агропідприємству покривати поточні зобов'язання, наслідком чого є зростання простроченої заборгованості, низька ефективність використання

оборотних коштів, уповільнюються процеси виробництва та зростання прибутків тощо.

Таблиця 3.1

ФСП, класифікація фаз фінансової кризи та їх характеристика

Фаза фінансової кризи	ФСП	Характеристика
перша друга	Передкризовий фінансовий стан.	зародження початкової стадії фінансової кризи – кризи ліквідності, невинне наростання якої викликає появу перших негативних проявів неплатоспроможності.
третя	Зниження прибутковості, ліквідності, платоспроможності агропідприємства.	Накопичується «критична маса» локальних проявів, які поступово, чи стрімко переростають у системні. Поглиблення фінансової кризи.
четверта	Низький рівень мобільності активів. Загроза втрати фінансової стійкості агропідприємства.	Зародження банкрутства. Криза ліквідності.

Джерело: складено автором

На четвертій фазі фактично проявляються всі ознаки зародження банкрутства агропідприємства. Низький рівень мобільності активів є проявом взаємозв'язку між фактом наявності кризи ліквідності, поглибленням кризи платоспроможності, загрози появи кризи прибутковості, фактично - загрози втрати фінансової стійкості. Зростання загалом суми простроченої заборгованості внаслідок зниження ефективності використання оборотних коштів суттєво впливає на прибуток (уповільнюючи його зростання) та спричиняє до появи збитків, як потенційного фактору зменшення вартості власного капіталу (внаслідок скорочення суми нерозподіленого прибутку).

3.2. Застосування превентивних та санаційних заходів для подолання фінансової кризи та нейтралізації її наслідків на підприємствах аграрної сфери

Прогнозні розрахунки щодо імовірності настання фінансової кризи аграрного підприємства лежать в основі прийняття адекватних управлінських рішень. При цьому враховуються різноманітні (суб'єктивні й об'єктивні, внутрішні й зовнішні) фактори, серед яких - стадія життєвого циклу підприємства; глибина, швидкість, типологія причин розвитку фінансової кризи; швидкість розгортання кризових процесів та ряд інших.

За загального підходу алгоритм подолання фінансової кризи, що обумовлює використання набору того чи іншого інструментарію, включаючи і нейтралізацію її наслідків, охоплює:

- окреслення мети;
- визначення стратегії;
- розробка тактичних дій;
- план оперативних заходів.

Мета залежить від оцінки перспектив розвитку агропідприємства, відповідно можливо щонайменше два варіанти:

- 1) мета прориву – при відсутності загрози фінансового розорення,
- 2) мета виживання – за несприятливого прогнозу.

Якщо окреслюється мета 1, то завданнями є орієнтири стабільності, тобто стабілізація (на початковому етапі – покращення всіх аспектів відтворювального процесу та всіх інших видів діяльності підприємства) та набуття конкурентних переваг на внутрішньому і зовнішньому ринках у довгостроковому періоді.

Якщо окреслюється мета 2, то завданнями є адаптація до негативного впливу факторів, направлена на поступове/еволюційне досягнення кращих фінансових показників для формування передумов попередження/подолання загрози/настання банкрутства.

Послідовний перехід до подолання фінансової кризи передбачає наступний крок - вибір стратегії оздоровлення підприємства в залежності від стадії його життєвого циклу. Стратегія має бути адекватною ситуації, гнучкою та спиратися на розроблений детальний антикризовий план. Такий план за характером є антикризовим, він слугує для доповнення/коригування існуючого основного плану розвитку підприємства з метою попередження фінансової кризи або подолання її наслідків.

Як вітчизняні, так і зарубіжні автори приділяють значну увагу розробці стратегії санації [2; 3; 9; 22; 23; 32], виокремлюючи такі її основні види – захисна, наступальна, делегування повноважень та компромісів і консенсусів.

Захисна стратегія передбачає проведення заходів із ресурсозбереження, що є надзвичайно актуальним на сьогодні. В основі – економія/ощадливе ставлення до всіх видів енергії та природних ресурсів (в аграрному виробництві – економія води, збереження земель, недопущення їх хижацької експлуатації тощо), скорочення витрат, виявлення внутрішніх резервів, покращення трудової дисципліни, відтермінування погашення кредитів та ін.

Наступальна стратегія передбачає здійснення заходів модернізаційно-реформаторського плану, спрямованих на активні дії. Серед них - диверсифікація операційної діяльності, завоювання нових (включаючи зарубіжні) ринки збуту та здійснення інвестиційної діяльності – реалізація ефективних інвестиційних проектів. Важливим завданням стає забезпечення притоку грошових коштів до підприємства за рахунок зовнішніх фінансових потоків та генерації надходження коштів за рахунок підвищення ефективності власної господарської діяльності, її диверсифікації, використання новітніх технологій тощо.

Стратегія «делегування повноважень» спрямована на залучення третіх осіб до вирішення фінансових (у контексті нашого дослідження) проблем підприємства. Це можуть бути власники, кредитори, держава. Тобто, агропідприємство намагається отримати додаткові фінансові ресурси завдяки збільшенню статутного капіталу, або одержанню певних протекцій (захисту), гарантій, пільг від держави, участі в санації кредиторів тощо.

Стратегія «компромісів та консенсусів» - передбачає союз між декількома учасниками ринку задля паралізації можливостей більш сильного конкурента (компромісна частина стратегії) та/або - забезпечення консенсусу у процесі злиття декількох підприємств (з метою досягнення ефекту синергізму).

Підтримуємо думку, що третя стратегія («делегування повноважень») за змістом є захисною стратегією. Водночас, реорганізація – це надзвичайно радикальна форма санації, тому вона може бути віднесена до наступальної стратегії. Таким чином, найбільш конструктивним є виділення двох видів стратегій оздоровлення підприємств – захисна (помірна) та наступальна (агресивна). Важливим завданням є визначення – яку саме доцільно обрати агропідприємству.

Це завдання тісно пов'язане з практичною реалізацією системи раннього виявлення, застосування превентивного та санаційного інструментарію для подолання фінансової кризи та нейтралізації її наслідків, отже - подолання фінансової кризи агропідприємства.

Необхідно сформуванати належний механізм та набір інструментарію, основним призначенням якого є забезпечення оперативного їх залучення до загальної системи управління для здійснення невідкладних заходів щодо передбачення кризової ситуації та пошуку найкращого шляху виходу з неї.

Механізм впровадження системи раннього виявлення та подолання фінансової кризи має організаційно-управлінську та фінансово-функціональну складові. Організаційно-управлінська пов'язана із включенням системи в загальну структуру управління, визначення безпосередніх виконавців та розподіл функцій між ними. Для невеликих підприємств аграрної сфери це може бути навіть одна особа, водночас вона має нести персональну відповідальність за якість і своєчасність розроблювальних заходів та наслідків власних дій.

Для крупних підприємств впровадження системи антикризового управління (раннього виявлення та подолання фінансової кризи на підприємстві) також не потребує суттєвих змін. Це може бути оперативна робоча група, «центр відповідальності» по формуванню антикризової програми та її реалізації з чітко окресленими функціональними обов'язками і правами. Особливу увагу слід

приділити рівню кваліфікації членів цієї групи щодо розуміння галузевої специфіки роботи агропідприємства, управління фінансами, технологіями, інформаційними та фінансовими потоками тощо. Якщо фахівці залучені ззовні – вони повинні мати відповідну профільну кваліфікацію та володіти методиками ефективного вирішення фінансових проблем в умовах кризи (дії багатьох факторів, невизначеності тощо). Практики вважають, що обов'язковими критеріями відбору фахівців з антикризового управління є практичний досвід та належний рівень фахової освіти.

Таким чином, враховуючи, що за змістом «механізм впровадження системи раннього виявлення та подолання фінансової кризи є комплексом організаційних, інформаційних, методичних та управлінських процедур, призначених для розробки дієвої антикризової програми, що відповідає інтересам як самого підприємства, так і безпосереднього оточення» [21], вважаємо за доцільне доповнити окреслені процедури фінансовими. Тісний взаємозв'язок між складовими окресленого механізму виявляється у тому, що вони використовуються у логічній послідовності – кожен є продовженням попереднього, водночас, інтегруючою складовою є фінансові потоки. Саме цілісне дослідження кризових процесів та особливостей реагування на них є основою системи виявлення та подолання фінансової кризи на найбільш ранній стадії. Необхідно формувати гнучкий механізм, що свідчитиме про високий рівень адаптивності інструментарію, адже циклічний характер виробництва та функціонування економіки неминуче супроводжується кризовими процесами. Тому функціонування системи антикризового управління має існувати на системній основі, тобто бути безперервним.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

1. Фінансова криза – це об'єктивне економічне явище, яке набуло поширення в умовах нестабільного економічного середовища. Вплив сукупності зовнішніх і внутрішніх факторів необхідно враховувати у процесі виробничої та інших видів діяльності підприємств, зокрема підприємств аграрної сфери.

2. Виходячи із виняткової важливості аграрних підприємств для забезпечення продовольчої безпеки та враховуючи їх специфіку (сезонність виробництва, залежність виробництва від погодних умов (рослинництво відкритого ґрунту), нерівномірність потреби у фінансових ресурсах для організації виробничого процесу, потреба у кредитних ресурсах та інші) особлива увага має приділятися забезпеченню стабільності їх фінансового стану та розробці заходів щодо попередження фінансової кризи. Окреслено необхідність реалізації активної державної політики щодо створення сприятливого інституційного середовища для успішної роботи підприємств агросфери, запобіганню їх банкрутства внаслідок причин, що не залежать від дій самих підприємств. Це обумовлено тим, що банкрутство агропідприємства – це значна соціальна проблема, яка, крім того, тісно пов'язана з продовольчою та фінансовою безпекою, адже підприємства аграрної галузі на сьогодні успішно виходять на міжнародні продовольчі ринки.

3. Існування певного «лагу запізнення» між зародженням та проявом/активною фазою фінансової кризи дозволяє здійснити низку превентивних чи інших заходів щодо пом'якшення ситуації, формування антикризових механізмів/заходів/інструментів. Для цього важливо більш поглиблено здійснювати аналіз фінансового стану підприємства, що слугуватиме більш адекватній реакції/діям щодо його покращення. Важливо здійснювати його моніторинг, що дозволить знайти більш сприятливе та ефективне рішення у процесі фінансового оздоровлення агропідприємства.

4. ТОВ «АГРОЦЕНТР К» є підприємством, де основним напрямом діяльності є сільськогосподарське виробництво. Воно займається вирощуванням високих урожаїв якісної продукції на засадах інтенсифікації енергоощадження й

екологічної безпеки – пшениця, кукурудза, ячмінь, ріпак озимий та ярий, соняшник, розведенням свиней та одержання м'яса свиней і сала, окрім цього, шкіри та щетини, виготовленням сировини для легкої промисловості (овчина, шерсть та смушки) і харчових продуктів, таких як молоко, м'ясо, сало.

5. Аналіз фінансово-господарської діяльності ТОВ «АГРОЦЕНТР К» свідчить, що необоротні та оборотні активи протягом 2017-2020 рр. характеризувалися динамічним поступовим зростанням. Структуру активів можна охарактеризувати як «легку», оскільки у ній переважають оборотні активи. Позитивним явищем є зменшення періоду погашення дебіторської заборгованості на 5,4% та збільшення коефіцієнту оборотності готової продукції на 20,4%, що свідчить про те, що з кожним роком на підприємстві обсяг виручки все більшими темпами перевищував обсяг середніх запасів.

6. Проаналізувавши фінансову діяльність на підприємстві було помічено, що збільшився рівень фізичного зносу основних фондів на ТОВ «Агроцентр К», що говорить про необхідність оновлення технологій та техніки. Період окупності капіталу зменшився. Коефіцієнт забезпечення оборотних активів власними коштами зріс на 0,08, це показує те, що у підприємства зростає абсолютна можливість перетворювати активи в ліквідні кошти. Однак, коефіцієнт фінансової стабільності зріс на 0,35, що показує те, що відбувається забезпеченість заборгованості власними коштами, що також свідчить, що підприємство є фінансово стійким.

7. Механізм запобігання чи пом'якшення фінансової кризи агропідприємства передбачає здійснення: системного та комплексного підходу до аналізу фінансового стану агропідприємства; моніторингу дії ендогенних та екзогенних факторів на показники фінансового стану; використання інструментів превентивної дії; встановлення на агропідприємстві відповідальної особи за здійснення вище окреслених заходів та її систематичне звітування на оперативних нарадах чи іншим способом перед керівництвом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коваленко, В.В., Суганяка М.В., Фучеджи В. І. К Антикризове фінансове управління в системі суб'єктів економічної діяльності: методи та інструменти оцінювання: монографія. Одеса:, 2013. 381 с
2. Крупка М. І., Рубаха М. В., Барилюк І. В. Стратегії фінансування розвитку бізнесструктур в Україні: монографія. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2016. 310 с.
3. Антикризисное управление: теория, практика, инфраструктура: Учеб.-практич. пособие / Отв. ред. Г.А. Александров. М.: Изд-во БЕК, 2002. 544 с.
4. Антикризисное управление: Учебник / Под ред. Э.М. Короткова. М.: ИНФРА-М, 2002. 432 с.
5. Бедринець М. Д., Довгань Л. П. Фінанси підприємств навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2018. 292 с.
6. Економіка виробничого підприємництва: навч. посіб. / Й. М. Петрович, І. О. Будіщева, І. Г. Устінова та ін.; за ред. Й. М. Петровича.- [3-тє вид., випр.]. К.: Знання, КОО, 2010. 405 с. (Вища освіта ХХІ століття).
7. Бланк И.А. Финансовый менеджмент: Учебный курс. К.: Ника-Центр, 2000. 528 с.
8. Скібіцька Л. Антикризисний менеджмент: навч. посібн. К.: ЦУЛ, 2014. 584 с.
9. Захаренко Н. С. Антикризисное управління підприємством на основі класифікації криз та факторів їх виявлення Вісн. Приазов. держ. техн. ун-ту. Сер. Екон. науки. 2010. Вип. 20. С. 60-62
10. Брігхем Є.Ф. Основи фінансового менеджменту / Пер. з англ. К.: Молодь, 1997. 1000 с.
11. Пасічник В. Г., Акіліна О. В. Планування діяльності підприємства: навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури, 2005. 256 с.
12. Законодавство України про банкрутство та судова практика / Упоряд. Б.М. Поляков. К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юрс», 2003. 664 с.

13. История экономических учений: Учебн. пособие / А.Н. Тур, Е.Е. Лебедько и др. / Под ред. Г.А. Шмарловской. Мн.: ООО «Новое знание», 2000. 340 с.

14. Кириленко О. П. Забезпечення сталого розвитку – основний пріоритет ХХІ століття. *Методологічні проблеми фінансової теорії та практики в умовах економічної нестабільності*: матеріали наук. конф. проф.-викл. складу. Тернопіль : ТНЕУ, 2010. С. 6-11.

15. Лігоненко Л.О. Антикризисное управління підприємством: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій. К.: КНТЕУ, 2001. 580 с.

16. Мельник А.О. Світові економічні кризи в економіці України та їх наслідки. URL: <http://global-national.in.ua/archive/2-2014/22.pdf>

17. Мочерний С.В. Основні причини соціально-економічної кризи в Україні та шляхи її подолання. *Економіка України*. 1995. № 2. С. 48–58.

18. Кодекс України з процедур банкрутства. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 19, ст.74. URL: https://ips.ligazakon.net/document/t182597?ed=2020_02_01

19. Родионова Н.В. Антикризисный менеджмент: Учеб. пособие для вузов. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. 223 с.

20. Словарь иностранных слов. 18-е изд. М.1989. 624 с.

21. Теория и практика антикризисного управления / Под ред. С.Г. Беляева и В.И. Кошкина. М.: ЮНИТИ, 1996. 469 с.

22. Терещенко О.О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: Навч. посіб. К.: КНЕУ, 2003. 554 с.

23. Терещенко О.О. Фінансова санація та банкрутство підприємств: Навч. посіб. К.: КНЕУ, 2000. 412 с.

24. Том Н.И. Управление изменениями. *Проблемы теории и практики управления*. 1998. № 1. С. 69–77.

25. Туган-Барановський М.І. Політична економія К.: Інститут економіки Академії наук України, 1994. 263 с.

26. Уолш К. Ключові фінансові показники. Аналіз та управління розвитком підприємства / Пер. з англ. К.: Все увито; Наукова думка, 2001. 367 с.

27. Юхименко П.І., Леоненко П.М. Історія економічних учень: Навч. посіб. – 2-ге вид. К.: Знання-Прес, 2001. 514 с.
28. Юрій С. І. Ефективна організація фінансового циклу підприємств торгівлі. *Вісник Тернопільської академії народного господарства*. 2004. № 2. С. 33-40.
20. Петруха С.В. Еволюція методологічних підходів до аналізу аграрних криз. *Агросвіт*. 2017. № 4. С.16-34.
21. Гудзь Т.П. Система раннього виявлення та подолання фінансової кризи підприємств: Монографія. Полтава: РВЦ ПУСКУ, 2007. 166 с.
22. Рубан Т.В. Ідентифікація параметрів фінансової кризи в аграрному підприємстві. *Забезпечення сталого розвитку аграрного сектору економіки: проблеми, пріоритети, перспективи*: матеріали XI Міжнародна науково-практична інтернет-конференції (Дніпро, 29-30 жовтня 2020 р.): В 2 т. Том 1. Дніпро: ДДАЕУ, 2020. С. 100-102.

ДОДАТКИ

Додаток А

Оцінка основних показників фінансового стану підприємства

№ п/п	Показник	2017	2018	2019	2020	2020 до 2017, %
1	2	3	4	5	6	7
1. Показники майнового стану						
1.1	Частка оборотних виробничих фондів	0,53	0,54	0,44	0,69	131,9
1.2	Частка основних засобів в активах	0,21	0,32	0,33	0,34	161,2
1.3	Коефіцієнт зносу основних засобів	0,23	0,23	0,23	0,21	94
1.6	Частка оборотних виробничих активів	0,33	0,34	0,28	0,48	145,5
1.7	Частка оборотних виробничих фондів в обігових коштах	0,53	0,54	0,44	0,69	131,9
1.8	Коефіцієнт мобільності активів	1,72	1,75	1,68	1,57	91,9
2. Показники ділової активності						
2.1	Оборотність активів (обороти), ресурсовіддача, коефіцієнт трансформації	0,90	0,77	0,76	0,84	93,3
2.2	Фондовіддача	2,4	2,4	2,36	2,49	103,9
2.3	Коефіцієнт оборотності обігових коштів	1,42	1,05	1,34	1,49	104,9

Продовження таблиці Додатку А

2.4	Період одного обороту обігових коштів	253,52	464,9	342,8	426,7	168,3
2.5	Коефіцієнт оборотності запасів (обороту)	2,00	1,99	2,64	2,14	107,1
2.6	Період одного обороту запасів (днів)	180	180	136	168,1	93,4
2.7	Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості (обороту)	8,47	6,52	6,88	9,1	107,4
2.8	Період погашення дебіторської заборгованості (днів)	42,50	55,21	52,33	40,2	94,6
2.9	Коефіцієнт оборотності готової продукції (оборотів)	5,98	3,98	5,6	7,2	120,4
2.10	Період погашення кредиторської заборгованості (днів)	7	19	18	23	328,6
2.11	Період операційного циклу (днів)	222,5	236,11	188,9	229,7	103,2
2.12	Період фінансового циклу (днів)	215,5	217,5	217,11	206,7	95,9
2.13	Коефіцієнт оборотності власного капіталу (оборотність)	1,09	0,83	1,12	4,8	442,3
3. Показники рентабельності						
3.1	Рентабельність активів за прибутком від звичайної діяльності	0,34	0,11	0,07	0,018	5,29

Продовження таблиці Додатку А

3.2	Рентабельність власного капіталу	0,41	0,13	0,09	0,35	222,9
3.3	Рентабельність виробничих фондів	0,88	0,27	0,15	0,8	90,9
3.4	Рентабельність реалізованої продукції за прибутком від реалізації	0,23	-0,05	0,08	0,15	65,2
3.5	Рентабельність реалізованої продукції за прибутком від операційної діяльності	0,42	0,22	0,11	0,56	133,3
3.6	Рентабельність реалізованої продукції за чистим прибутком	0,38	0,16	0,08	0,19	50
3.7	Коефіцієнт реінвестування	2,39	7,48	11,29	8,4	351,5
3.8	Коефіцієнт стійкості економічного зростання	0,83	0,99	0,79	0,81	97,6
3.9	Співвідношення сплачених відсотків і прибутку	0,006	0,002	0,02	0,009	150
3.10	Період окупності капіталу	2,95	9,45	15,22	7,69	260,7
3.11	Період окупності власного капіталу	2,44	7,63	11,50	2,87	117,6
4. Показники фінансової стійкості						
4.1	Власні обігові кошти (робочий, функціонуючий капітал)	131352	128393	151600	183229	139,5
4.2	Коефіцієнт забезпечення оборотних активів власними коштами	1,36	4,20	5,83	6,03	443,38
4.3	Маневреність робочого капіталу	0,61	0,75	0,60	0,71	116,4

Продовження таблиці Додатку А

4.4	Маневреність власних обігових коштів	0,003	0,003	0,003	0,003	100
4.5	Коефіцієнт забезпечення власними обіговими коштами запасів	1,37	1,29	1,38	1,36	99,3
4.6	Коефіцієнт покриття запасів	1,79	1,66	2,10	2,08	116,2
4.7	Коефіцієнт фінансової незалежності	0,83	0,81	0,76	0,91	109,6
4.8	Коефіцієнт фінансової залежності	1,21	1,24	1,32	1,31	108,3
4.9	Коефіцієнт маневреності власного капіталу	0,56	0,55	0,51	0,51	91,1
4.10	Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	0,17	0,19	0,24	0,19	111,8
4.11	Коефіцієнт фінансової стабільності (коефіцієнт фінансування)	4,81	4,18	3,09	3,54	73,6
4.12	Коефіцієнт фінансової стійкості	0,92	0,82	0,83	0,81	88,0
5. Показники ліквідності (платоспроможності)						
5.1	Коефіцієнт поточної ліквідності (коефіцієнт покриття)	7,90	3,56	3,80	4,02	50,9
5.2	Коефіцієнт швидкої ліквідності	3,10	1,20	1,77	2,06	66,5
5.3	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,02	0,008	0,007	0,006	30
5.4	Співвідношення короткострокової дебіторської та кредиторської заборгованості	5,28	3,53	5,64	4,8	90,9